

**Akademik
prof. dr. TINE HRIBAR
zaslužni profesor
Filozofske fakultete v Ljubljani**

SLAVNOSTNI GOVOR

**DAN USTAVNOSTI
16. december 2021
Ljubljana**

KAJ POMENI USTAVNA PRISEGA, DA BOM »RAVNAL PO SVOJI VESTI«?

Naj najprej odgovorim na vprašanje, kako je sploh prišlo do tega, da v naši, slovenski ustavi nastopa vest. Kakšna je bila pot do ustavne prisege z vestjo v njej?

Vatikan je septembra 1989 priredil mednarodni simpozij o papežu Pavlu VI. Na pobudo kardinala Franca Rodeta so povabili tudi mene. Pripravil sem referat¹ v nemščini, z naslovom *Gewissen und Gewalt, Vest in nasilje*. Izpostavil sem navzočnost vesti v krščanstvu, njeno stoletja trajajočo potlačitev znotraj katolicizma in njeno izrinjenje v marksizmu. Hkrati sem opozoril na neko sorodnost med organizacijama katoliške Cerkve kot ustanove krščanstva in komunistične Partije kot marksistične ustanove oziroma med sintagmama *prava religija* in *prava ideologija*:

»Komunistična, marksistično-leninistična ideologija igra vlogo srednjeveške katoliške religije. Toda brez transcendence kot korektiva. V realnosocialističnih deželah vse do včeraj ni bila priznana pravica do neoviranega zastopanja svojih, tj. od oblasti neodvisnih prepričanj. Vse pravice ima Resnica, zmota nobene; Resnica, prava resnica pa je seveda resnica komunistične ideologije. Iz tega kot nekaj samoumevnega izhaja, da je pravica do svobode v ideoloških stvareh lahko priznana samo komunistom, saj obstaja zgolj ena sama prava ideologija. /.../ Danes smo priča zatonu realnega socializma in samorazkroju komunistične ideologije. Počasi in mukoma se vrača pravna država. Da pa bi dojeli, da mora biti svoboda vesti kot temelj osebnosti priznana vsem ljudem, je nujno, da se ljudje začnemo zavedati svojega lastnega dostojanstva. Ob čemer moramo to dostojanstvo doumeti kot osebno odgovornost. Ob tem je nujen tudi univerzalen uvid, da pravice – kot to izpostavi II. vatikanski koncil v *Izjavi o verski svobodi*² – niti direktno niti formalno ne temeljijo v pojmi, kakršen je na primer pojem resnice. Da so pravni odnosi vselej intersubjektivni odnosi,

¹ Valentin Hribar: *Gewissen und Gewalt – Das Christentum und der Marxismus*, v Paolo VI e il rapporto chiesa-mondo al concilio, Pubblicazioni dell'istituto Paolo VI, Brescia 1991, str. 234-240.

² Ta *Izjava* (1965) ima v latinščini naziv *Declaratio "Dignitatis humanae"*, po njenih prvih dveh besedah. Stavek o vesti se glasi: "*ut in re religiosa neque aliquis cogatur ad agendum contra suam conscientiam neque impediatur, quominus iuxta suam conscientiam agat privatim et publice*" (Dokumenti – Latinski I hrvatski, Krščanska sadašnjost, Zagreb 1970, str. 470). V hrvaščini: "da u vjerskoj stvari nitko ne bude primoravan da radi protiv svoje savjesti ni sprečavan da radi po svojoj savjesti, privatno i javno" (prav tam, str. 471). V slovenščini pa: "da bi ravnal zoper svojo vest, niti ga ovirati, da ne bi – znotraj zahtevanih meja – ravnal po svoji vesti zasebno in javno" (Koncilski odloki, Škofijski ordinariat, Ljubljana 1980, str. 428). Sam sem latinsko besedo *agat* v slovenščino prevajal z *delal*; tako da se ustrezno besedilo v prisegi iz "podvinske ustave" (1990) glasi: "da bom vselej delal po svoji vesti". V končni, obstoječi verziji ustave RS je besedo "delal" zamenjala beseda "ravnal", v skladu z uradnim prevodom *Deklaracije/Izjave o verski svobodi*.

med osebami kot takimi, ne pa med osebami in religioznimi (še manj ideološkimi) vrednotami.«³

Drugače rečeno, človek kot oseba, kot nosilec svojega osebnega dostojanstva ni podrejen niti Državi niti Cerkvi. Razen svoji vesti izvorno ni zavezan ničemur drugemu. Šele na ravni medsebojnih odnosov oziroma odnosov s skupnostjo, formuliranih na državni ravni z ustavo, človeka vežejo (etične) vrednote in pravne (norme).⁴

Ne rečem, da so kardinali poleg moje eksplicitne kritike komunizma odobraval tudi mojo implicitno kritiko⁵ RKC, so jo pa sprejeli. Vsekakor so jo vzeli na znanje in bili tolerantni do nje. Po simpoziju mi je Rode pisal (21. 10. 1989): »Dragi prijatelji, lep pozdrav iz Klingenthala pri Strasburgu, kjer smo imeli te dni izredno zanimiv simpozij z ruskimi marksisti. Hvala za vaše sodelovanje v Rimu. Tinetov govor so vsi zelo cenili, kot miselno dovršenega in kot pričevanje. Delajte naprej. *Zdaj* je čas sprememb. To je redko v zgodovini. *Zdaj* se da kaj spremeniti.« Rode ni imel v mislih samo mene, ampak vse sodelavce Nove revije, širše pa vso demokratično opozicijo Slovenije, Demos. Ta čas je Rode sicer počel vse, kar je mogel, za večjo slovensko samostojnost oziroma osamosvojitvev. Simpozij v Rimu je bil ravno v času širjenja »pisateljske ustave« (1988) in spreminjanja obstoječe ustave Socialistične republike Slovenije (vključno s črtanjem določila o vodilni vlogi Zveze komunistov in sprejetjem Prešernove *Zdravljice* kot slovenske himne). Nekateri kardinali so spremljali dogajanje v Sloveniji in vesel sem bil, da sem jim lahko razložil položaj.

Ne vem, kdaj mi je prišlo na misel, da bi prikazana razmišljanja o človekovem dostojanstvu in vesti utrdil tudi ustavno. V »pisateljski ustavi« sem v preambulo vpisal svetost življenja, človekovo dostojanstvo, temeljne človekove pravice in državljanske svoboščine; v njej je govor tudi o svobodi in ugovoru vesti, ni pa prisege pri (svoji) vesti. Tako je (bilo) tudi v »Demosovi ustavi« (marca 1990). »Podvinska ustava« (avgust 1990) pa v svojem 100. členu že vsebuje prisego predsednika republike in z njo besedilo o vesti, ki sem ga uveljavil

³ Prav tam, str. 239.

⁴ Povedano z besedami Heinricha Friesa (Religion und Freiheit, Dokumente der Palulus Gesellschaft XIX, München 1968): "Priznavanje verske svobode ni hipoteza ali namensko sredstvo odprave te svobode v imenu Celote, Edinosti in Totalnosti. Svoboda mora veljati sama po sebi, če naj velja pluralizem, če naj veljajo človek in človeške pravice ter demokracija, sodelovanje in toleranca. Marksisti in kristjani bi se morali glede tega nekaj naučiti prav iz lastnih zgodovinskih napak." (Str. 318)

⁵ V tej kritiki sem se oprl tudi na stališča nemškega teologa J. Fuchsa (Gewissen und Gefolgschaft, v: Stimmen der Zeit 5/1989/311) o pravesti kot glasu Boga, neposrednega »glasu«, ne prek desetih božjih zapovedi itn. Sam vest v pomenu pravesti razumem kot glas biti; ne z vidika vrhovnega bivajočega ali biti kot Bivajočnosti (vsega) bivajočega, marveč biti *koč* biti. Več o tem v Tine Hribar: Prostost duha v območju glasu biti in glasu Boga, Dignitas 5-6 /2000/3-27.

skozi soočenja z drugimi člani delovne skupine, torej: »da bom vselej delal po svoji vesti«. ⁶ V veljavni Ustavi Republike Slovenije je ta prisega vsebovana v 104. členu, glasi pa se: »Prisegam, da bom spoštoval(a) ustavni red, da *bom ravnal(a) po svoji vesti* in z vsemi svojimi močmi deloval(a) za blaginjo Slovenije.« Če se ozrem, takšno besedilo o vesti temelji na odstavku iz koncilske *Izjave o verski svobodi*, ki sem ga citiral na začetku referata *Vest in nasilje*: »Ta vatikanski zbor izjavlja, da ima človeška oseba pravico do verske svobode. Ta svoboda je v tem, da morajo biti vsi ljudje prosti od siljenja tako s strani posameznikov kakor tudi s strani družbene skupnosti in katerikoli človeške oblasti; in to tako, da v verskih rečeh ni dovoljeno nikogar siliti, da bi ravnal zoper svojo vest, niti ga ovirati, da ne bi – znotraj zahtevanih meja – ravnal po svoji vesti zasebno in javno, naj bo sam ali združen z drugimi.« ⁷ Skratka: »človeka torej ni dovoljeno siliti, da bi ravnal proti svoji vesti.« ⁸ Drugače rečeno, vsi ljudje imajo »državljanstvo pravico, da niso ovirani, ko hočejo živeti po svoji vesti.« ⁹ ¹⁰ Kaj torej pomeni ustavna prisega »da bom ravnal po svoji vesti«? Da ne bom deloval avtomatično, še manj sledeč političnemu/strankarskemu ali religioznemu/cerkvenemu avtomatizmu. Marveč bom ravnal avtonomno, po svoji lastni vesti, posledično pa tudi z lastno voljo in lastnimi odločitvami.

To pa pomeni, da ne bom le izstopil iz stranke, ki mi to onemogoča in prestopil v drugo, ampak bom, če bo treba, tudi odstopil: npr. kot predsednik države. Res je, da kot predsednik moram podpisati zakon, ki ga sprejme parlament; a le kot predsednik, se pravi, dokler vztrajam na tej funkciji, v tej vlogi. Lahko pa odstopim s položaja, od svoje funkcije in v tem primeru mi zakona ni treba podpisati. Rečeno z vidika ustavne prisege, da bom ravnal po svoji vesti: v primeru, da zakon, ki naj bi ga podpisal, ni v skladu z mojo vestjo, *moram* odstopiti; se posloviti od svoje funkcije. Ne morem reči, da zakon ni po moji vesti, a ga kot predsednik kljub temu moram podpisati. Kot predsednik, po svoji funkciji DA, NE pa kot človek, samega sebe zavedajoča se oseba. Še več, tega ne *smem* reči, saj bi v tem primeru naredil kaznivo dejanje. Pravno kaznivo, ne samo etično neustrezno. Teža ob prisegi na lastno vest je prav v tem, da mi drugi, od zunaj tega ne morejo dokazati. Kolikor se sam ne zagovorim. Vsega tega bi se moral zavedati vseskozi oz. od začetka

⁶ Glej "Podvinska ustava", v Peter Jambreč: Ustavna demokracija, SDZ, Ljubljana 1992, str. 425.

⁷ *Izjava o verski svobodi*, v Koncilski odloki, Nadškofijski ordinariat, Ljubljana 1980, str. 428.

⁸ Prav tam, str. 429.

⁹ Prav tam, str. 438.

¹⁰ To so seveda stališča, ki so povsem nasprotna dotedanjim cerkvenim razumevanjem vesti. Pri nas se je Anton Mahnič (1850-1920) norčeval iz svobode vesti in verske svobode, Aleš Ušeničnik (1868-1952) pa je zapisal: če pa je "vest najvišji in izključni sodnik v moralnih vprašanjih, protestant ne stoji več na tleh kršanstva" (*Izbrani spisi I*, 262, Jugoslovanska tiskarna, Ljubljana 1939).

Posebnost prisege, da bom ravnal po svoji vesti, je namreč v tem, da je samonanašajoča se trditev, avtorefleksijska izjava. V trenutku ko prisegam na vest, ne govorim le o njej, ampak že tudi iz nje. Če ne prej, se prav pri izrekanju, ob polaganju prisege o vesti zavem, da imam vest. Da nisem le zavestno bitje, ampak tudi bitje vesti. In šele skozi njo tudi samozavestno bitje, bitje samozavesti v pravem pomenu besede; v pomenu zavesti o lastnem, tj. človeškem dostojanstvu. Temelječem najprej na odgovornosti do samega sebe, do lastne biti in šele potem v odgovornostih do drugih in odgovornosti za vse bivajoče. Za vse, kar biva.

V tem letu se je kar nekaj ljudi, med njimi tudi poslancev, sklicevalo na svojo vest. Ali pa so jih drugi pozivali, naj ravnajo po svoji vesti, ne pa po nareku od zunaj. To kaže, da vest polagoma le stopa v ospredje. Ni več tako, kakor da bi pozabili nanjo. Njena teža, njen pomen raste. S tem pa tudi svoboda razmišljanja in premisleka. Ne le verska svoboda, ampak tudi miselna svoboda kot taka. Svoboda odprtosti za prostost duha. Duha v dobesednem filozofskem pomenu; kajti dobesedni prevod grške besede philo-sofija se glasi rado-vednost. Gre za vednost, ki je pred vsakršno zavednostjo.

Navzočnost vesti v ustavni prisegi pomeni na eni strani rehabilitacijo slovenskega protestantskega izročila, na drugi strani pa uveljavitev sporočila, ki ga je na podlagi 2. vatikanskega koncila oblikoval Hans Küng s svetovnim etosom in njegovimi pravrednotami. In s tem zasnoval spravo človeka z lastno človečnostjo.

Kaj pa vest pomeni v politiki, nam neposredno priča Valentin Inzko;¹¹ ta – od leta 2009 do 2021 visoki predstavnik urada OZN v Bosni in Hercegovini – je bil priča vse izrazitejšega čaščenja vojnih zločincev v Republiki Srbski. Zato se je pred odhodom iz BiH odločil, da podpiše zakon o kazenskem preganjanju povečevanja vojnih zločinov in zanikanja genocida v Srebrenici. Takole poroča:

»Eden od grafitov Ratka Mladića je bil visok tri nadstropja, eden dva metra in tako naprej. Bilo jih je vedno več. Tudi žalitve žrtev so se stopnjevale. Sistematično so zanimali genocid. Rekel sem si, da grem na grob Hatidže Mehmedović, ki je v Srebrnici izgubila 32 sorodnikov. Tudi moža, dva brata in dva sinova. Od enega so našli samo prst. Naj bodo Potočari kraj sprave, je rekla ta izredna ženska. Nikogar ni sovražila. Dvaindvajsetega julija je bila tretja obletnica njene smrti. Ob petih zjutraj sem šel na njen grob v vasi Sućeska nad

---

¹¹ Valentin Inzko/Ervin Hladnik Milharčič: *Zjutraj sem šel na grob Hatidže Mehmedović, opoldne sem podpisal zakon*, Večer, Maribor, 24. avgusta 2021, str. 21.

Srebrnico. Šel sem še na grob 8000 fantov v Srebrnici. Ob dvanajstih sem se vrnil v Sarajevo. Podpisal sem zakon, da je zanikanje genocida in čaščenje vojnih zločincev kaznivo dejanje. To je bila moja odločitev. To pravico imam. Tako mi je narekovala vest.«¹²

---

¹² To Inzkovo izjavo dopolnjujejo še naslednji stavki: "Kot upokojenec ne bi mogel živeti z mislijo, da glede tega bistvenega vprašanja nisem ničesar naredil. Zakon je bil objavljen v uradnem listu in danes sem bral, da ga je notranje ministrstvo Republike Srbske razdelilo vsem policijskim postajam. Pa še nekaj. Že prve dni po sprejetju zakona so grafiti začeli izginjati. Dvometerski grafit v Foči so prebarvali. Morda zaradi kazni, ki znaša od šest mesecev do pet let. Meni pa kazen ni pomembna. Katarza je pomembna. Sprava!" (Prav tam)